

Галімов А. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Хмельницького інституту соціальних технологій університету "України" (м. Хмельницький)

КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ОФІЦЕРА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

Стаття пропонує огляд деяких підходів вітчизняних та закордонних дослідників до визначення поняття "компетентність". У статті згадуються головні сучасні теорії, які визначають компетентнісний підхід у освіті базовим стосовно професійної підготовки майбутнього фахівця. В статті розглядається професійна компетентність як основна складова професійного становлення офіцера. Розкриті шляхи реалізації формування професійної компетентності особистості офіцера. Визначено формування професійної компетентності офіцера як складний багато компетентний процес, який спрямований на розвиток важливих питань самореалізації протягом всієї професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компетентнісний підхід у освіті, офіцер.

В данній статтє представлены некоторые подходы отечественных и зарубежных исследователей к определению понятия "компетентность". Автор описывает основные современные теории, которые определяют компетентностный подход в образовании как базовый применительно к профессиональной подготовке компетентного офицера. В статье рассматривается профессиональная компетентность как основная составляющая профессионального становления офицеров. Раскрыты пути реализации формирования профессиональной компетентности личности офицера. Определено формирование профессиональной компетентности личности офицера как сложный многокомпонентный процесс, направленный на решение важных вопросов самореализации на протяжении всей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компетентностный подход в образовании, офицер.

Ефективне функціонування збройних сил як складної соціально-технічної системи залежить від відповідної системи управління нею та всебічним ресурсним забезпеченням. Головним елементом, мозком зазначених підсистем є людина. Крім того, за своїми потенційними психолого-педагогічними можливостями армія спроможна виконувати, крім головного свого конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, інші соціально значущі функції, наприклад саме функцію загальнонаціонального виховання.

Виходячи з цього потребою сучасності є – зростання вимог до моральних, психологічних і професійних якостей військовослужбовців та їх елітної частини – офіцерів, до їх професійної освіти.

Що розуміється під результатом професійної освіти? Традиційно – це професійна майстерність. Але ж про професійну майстерність можна вести мову того спеціаліста, у нашому випадку офіцера, який певний час здійснював практичну діяльність і досяг позитивних результатів.

Професійна освіта офіцерів – це процес всебічного гармонійного розвитку, набуття особистістю внаслідок навчання загальних та спеціальних знань, практичних умінь і навичок, розвиток пізнавальних та

інтелектуальних здібностей з метою створення потенційних можливостей майбутнього спеціаліста до ефективної професійної діяльності.

Філософи і психологи виділяють п'ять основних видів діяльності: пізнавальну, перетворюючу (практичну і проектувальну), ціннісно-орієнтувальну, спілкування, естетичну. В цьому аспекті всебічний гармонійний розвиток особистості передбачає достатній рівень розвитку здібностей до одночасного здійснення всіх видів діяльності або, інакше кажучи, розвиток потенціалів особистості, які відповідають цим п'яти основним видам діяльності. [3, с. 87].

Виходячи з цього, на нашу думку, під результатом професійної освіти офіцера треба розуміти процес набуття особистістю потенційних можливостей до ефективної професійної діяльності (всіх її видів).

У сучасній науковій літературі можливість здійснювати деяку професійну діяльність визначають терміном професійна компетентність. Під якою розуміють складну інтегровану якість особистості, при чому, мова йде не про окремі знання або вміння і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому.

Достатньо вагомо ця думка виражена у визначенні Дж. Бергоуна: Компетентність – здібність і готовність до виконання завдань. Вона може вміщувати знання, уміння, розуміння та волю [12].

Звідси можна зробити висновок, що результатом професійної освіти офіцера є надбання ним професійної компетентності.

Існує багато визначень терміну “компетентність” [1-12]. Автор українського педагогічного словника, С.У. Гончаренко цей термін визначає таким чином: (від лат. *Competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [10, с. 149].

Ведучи мову про професійну компетентність як стрижневий показник рівня кваліфікації сучасного спеціаліста В. Ландшеер, у широкому розумінні, визначає її як поглиблене знання предмету або освоєне уміння” [7, с.32].

На нашу думку, більш конкретним та всебічним визначенням компетентності спеціаліста як потенційної можливості до ефективної діяльності (принаймні нам відомим) є визначення М.А. Чошанова: “Компетентність – це сума трьох компонентів: мобільності знань, гнучкості методу (рівень мінімальної компетентності); та критичності мислення (рівень медіальної компетентності) [11, с.6-8].

Виходячи із цього визначення можна вести мову і про рівні компетентності, тобто рівень професійної освіти.

Такий підхід до визначення результату професійної освіти дає: по-перше, можливість виразити через компетентність значення традиційної тріади “знання, навички, уміння”, як через їх з’єднувальну ланку.

По-друге, як було зазначено вище, найбільш доцільно для опису реального рівня підготовки офіцера – випускника професійної школи (некоректно говорити про професіоналізм випускника, який ще не має практики професійної діяльності, не створив її продукт).

По-третє, дає можливість компетентного спеціаліста відрізнити від некомпетентного за здібністю першого серед множини рішень вибирати найбільш оптимальне, аргументовано, спростовувати хибні рішення, піддавати сумніву ефектні, але неефективні, тобто володіти критичністю мислення.

В-четвертих, компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного рішення професійних завдань в даний час і вданих умовах.

В-п’ятих, включає до себе як змістовні (знання) так і процесуальні (уміння) компоненти.

“Компетентність” – термін, який багато в чому сполучається з поняттями “культура професійної діяльності” і навіть “професійні цінності та стереотипи”.

Виходячи з цього, компетентність є складова професійної культури, що перетинається з професійними цінностями та стереотипами.

Через діяльність спеціаліст інтегрується у суспільство. Відтак загальнолюдські цінності (духовність, гуманність, моральність) повинні домінувати як у прийнятті професійних рішень, так і в цілому у повсякденній життєдіяльності.

Найвищий рівень у системі цінностей, а значить і компетентності зумовлює почуття суспільної (професійної) відповідальності офіцера за результати своєї діяльності, громадського обов’язку і дотримання морально-етичних норм.

Професійна відповідальність – інтегративна якість особистості спеціаліста, який характеризується вільно обраним, критично осмисленим з позиції професійного обов’язку прагненням та умінням сумлінного, послідовного, творчого виконання професійних функцій та обов’язків. Однією із провідних ознак професійної відповідальності є готовність вийти за межі своїх обов’язків, виявити ініціативу [10, с.272].

З точки зору системного аналізу компетентність офіцера можна розподілити на декілька видів (за видами його діяльності). Насамперед, на нашу думку це управлінська компетентність та пов’язана з нею психолого-педагогічна компетентність (формуванню, особливо другої, на жаль, сьогодні приділяється мало уваги). А сама головна, з якою пов’язана і пізнавальна і проектно-практична, естетична – будь-яка діяльність – інтелектуальна компетентність.

Компетентність інтелектуальна – особливий тип організації знань, який забезпечує можливість прийняття ефективних рішень, зокрема в екстремальних умовах. До елементів знань, що характеризують компетентну людину, можна віднести: різноманітність (множину різних знань про різне); артикульованість

(елементи знання чітко визначені і взаємопов'язані), гнучкість (зміст окремих елементів знання і зв'язки між ними можуть швидко змінюватися під впливом об'єктивних факторів навіть у тому варіанті, коли знання перетворюється у незнання); швидкість актуалізації (оперативність і легка доступність знання); можливість його використання у різноманітних ситуаціях (у тому числі здібність до перенесення знання в іншу ситуацію); наявність ключових елементів; категоріальний характер (визначальна роль того типу знань, яке подається у вигляді загальних принципів, підходів, ідей); володіння не лише декларативним знанням (про те, "що"), а й процедурним (про те, "як"); наявність інформації про власне знання. [6, с.21].

Компетентність в управлінській діяльності проявляється у розвиненості у офіцера трьох принципів якостей: системного бачення складних проблем і стратегічного підходу до їх розв'язання; бачення перспектив; уміння належним чином розподілити права, обов'язки та відповідальність серед командного складу військової організації будь-якого рівня так, щоб ефективність її функціонування була найвищою.

У структурі управлінської діяльності офіцера визначаються три основних групи функцій, які відповідно стосуються організації життєдіяльності та бойової служби військового організму, виховання персоналу та стратегічної прогнозно-аналітичної (проектувальної) роботи. Кожна виступає важливим компонентом управління і має досить насичений зміст. Масштаби втручання і зміст діяльності офіцера (відповідно до посадового призначення) за кожним з видів істотно різняться. Але головною їх характеристикою є питання стратегії, якого б виду чи групи функцій вони б не стосувалися. Компетентність управлінської діяльності офіцера полягає у прийнятті рішень у складних ситуаціях, варіанти якого повинні бути підготовленими з належним обґрунтуванням, надійним інформаційним забезпеченням, порівняльним аналізом із зазначенням ризиків і можливих збитків.

Соціокультурна компетентність як найважливіша якість особистості, що необхідна для успішної життєдіяльності будь-якого суб'єкта, була предметом спеціального вивчення у Раді Європи. В її структурі було визначено п'ять базових компетентностей:

1) Політична та соціальна компетентність (передбачає здібність брати на себе відповідальність, вміння приймати сумісне рішення, приймати участь у функціонуванні та розвитку демократичних інститутів);

2) Культурна компетентність (запобігає розповсюдженню атмосфери нетерплячості та сприяє як розумінню розбіжностей, так і готовності жити у згоді з людьми інших культур, мов, релігій);

3) Комунікативна компетентність (визначає комунікативні здібності, його уміння спілкуватись з різними людьми, в середовищі яких він мешкає і працює, що передбачає не тільки уміння говорити, не тільки правильно будувати своє висловлювання як в усній так і в письмовій формі, а й уміння шукати і знаходити компроміси, поважати іншу думку, подавляти особисту агресивність);

4) Компетентність, що пов'язана з виникненням суспільства інформації, сполучена не тільки з оволодінням новими технологіями, а й з розумінням їх сили і слабкості, зі здібностями критичного відношення до інформації та реклами, що розповсюджується каналами ЗМІ і Інтернету;

5) Компетентність, що передбачає здібність та бажання вчитись все своє життя, оновлювати і удосконалювати отримані знання стосовно до умов, що постійно змінюються; потреба у розвитку не тільки професійному, а й особистісному. Дана якість забезпечуючи мобільність офіцера у суспільстві, може стати гарантом його успіху і соціальної захищеності [5, с. 57-58].

Безумовно, основоутворюючою компетентністю повинна бути військово-спеціальна – як можливість виконувати завдання за бойовим призначенням. Але ця широка проблема вимагає більш детальнішого обговорення і не входить у програму теперішньої конференції.

Звісно, розподіл видів компетентності сучасного офіцера можна зробити і більш детальнішим. Але використовуючи метод узагальнення, абстрагування від несуттєвого, на нашу думку, вище зазначені розкривають основний зміст компетентності офіцера – як комплексної якості особистості, результату його професійної підготовки.

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок: 1) Однією із основних цілей підготовки офіцерських кадрів є формування професійно компетентного спеціаліста. Виходячи з цього, продуктом ВНЗ є

Питання педагогіки

компетентний у всіх видах професійної діяльності офіцер, здатний до творчості та самовдосконалення.

2) Мета як прогнозований результат професійної освіти офіцера формується тими вимогами діяльності, її характеристиками та умовами – часовими, просторовими, технічними – які, не окремо співвідносяться з тими чи іншими психологічними якостями особистості, а опосередковано, через особистість. З однієї сторони, людина напрацьовує комплекс психологічних режимів діяльності в залежності від свого стану, здібностей, відношення до поставлених завдань; з іншої – визначає стратегію та тактику; з третьої – виявляє

динаміку вимог та фрагментів діяльності. Цей комплекс формується людиною як динамічна цілісна система своїх можливостей до певного виду діяльності.

3) Результат професійної освіти – це сукупність набутих особистістю можливостей до професійної діяльності, тобто компетентностей особистості.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з пошуком конкретних інноваційних дієвих і ефективних методик розвитку психолого-педагогічної компетентності у офіцерів ОТРП; впровадження концепції компетентісного підходу в систему освіти силових структур.

Література

1. Беседин А.Н., Карпенко А.С., Липатов И.И., Тимченко А.В. Некоторые психологические аспекты военного управления – Харьков, 1995. – 56 с.
2. Галеев В.А. Социальный статус военнослужащих в условиях трансформации общества. Автореф....канд. социол. наук. – К., 1995. – 19 с.
3. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація: Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За заг. ред. Зязюна І.А. – К., 2000. – С.81-107.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь. – 373 с.
5. Закирьянова И.А. Социокультурная компетентность как педагогическая проблема: Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. у 2-х част. – Ч. 2. / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – 531 с.
6. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти №1 – С.11- 24.
7. Ландшєер В. Концепція мінімальної компетентності // Перспективи: вопросы образования. – 1988. № 1.- С.32.
8. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. – К., 1997. – 210 с.
9. Педагогическое мастерство и педагогическая технология: Учебное пособие / Под ред. Л.И. Гребенкиной, Л.А. Байковой. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 2000 – 256 с.
10. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа., 2000. – 380 с.
11. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. – М., 1996 – 160 с.
12. Burgoyne J. Opinion. Transinon. February. 1989.

Galimov A.V., doctor of pedagogical sciences, professor

COMPETENCE OF MODERN officer AS A RESULT OF PROFESSIONAL EDUCATION: THE PROBLEM OF

The article reveals some approaches to the definition of the term “competence” given by some native and foreign researchers. It describes basic historical and modern theories, which have determined the competence – based approach in education as the fundamental basis so far as the quality of professional preparation of a competent officer is concerned. This article deals with the conception of the professional competency as the main component of officers’ professional development. The ways of using the professional competency and officers’ personality being clarified in this article. So, the building of professional competency of the officer as a personality is a complicated multicomponents process directed for solving questions of self determination during the whole professional activity.

Key words: competence, professional competency, the competence based approach in education., officer